

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

ГОЛОВКО РОМАН МИКОЛАЙОВИЧ

УДК 342.9:346.34(477)

**АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИЙ МЕХАНІЗМ РЕАЛІЗАЦІЇ І ЗАХИСТУ
ПРАВ СУБ'ЄКТІВ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ПУБЛІЧНО-
ПРАВОВІЙ СФЕРІ**

12.00.07 «Адміністративне право і процес;
фінансове право; інформаційне право»

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Одеса – 2026

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана у Закладі вищої освіти «Міжнародний університет бізнесу і права», Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник: кандидат юридичних наук, доцент
РАЧИНСЬКА Ірина Михайлівна,
ЗВО «Міжнародний університет бізнесу і права»,
директор інституту права

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, професор
ПРИЙМАЧЕНКО Дмитро Володимирович,
Університет митної справи та фінансів,
проректор з наукової роботи

кандидат юридичних наук, професор
МЕРДОВА Ольга Миколаївна,
Донецький державний університет внутрішніх справ,
заступник директора з освітньої та науково-дослідної
діяльності навчально-наукового інституту підготовки
фахівців для підрозділів кримінальної поліції
імені Е.О. Дідоренка

Захист відбудеться «21» серпня 2026 року о 14-00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 41.884.04 Одеського державного університету внутрішніх справ за адресою: 65014, м. Одеса, вул. Успенська, 1.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Одеського державного університету внутрішніх справ за адресою: 65000, м. Одеса, пров. Сабанський, 4.

Автореферат розіслано «18» липня 2026 року.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

О.В. Ковальова

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Обґрунтування вибору теми дослідження. У сучасних умовах трансформації системи публічного адміністрування, утвердження принципів правової держави та переорієнтації діяльності публічної влади на стандарти належного врядування особливого значення набуває забезпечення реального здійснення та ефективного захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності у публічно-правовій сфері. Саме у взаємодії бізнесу з органами публічної адміністрації відбувається практичне втілення свободи підприємництва, доступу до адміністративних послуг, дозвільних, ліцензійних, реєстраційних і контрольних процедур, а також формуються умови для правової визначеності, передбачуваності управлінських рішень і стабільності господарської діяльності.

Актуальність дослідження зумовлюється тим, що в умовах реформування державного управління, цифровізації адміністративних процедур, децентралізації влади та адаптації національного законодавства до європейських стандартів суттєво зростає значення ефективних адміністративно-правових механізмів забезпечення прав та захисту суб'єктів підприємництва. Практика правозастосування свідчить про наявність проблем, пов'язаних із фрагментарністю нормативного регулювання, недостатньою узгодженістю компетенції органів публічної адміністрації, значним обсягом дискреційних повноважень, процедурною невизначеністю, надмірним підзаконним регулюванням і відсутністю єдиних стандартів адміністративного захисту прав бізнесу.

Додаткової актуальності зазначеній проблематиці надає європейська інтеграція України, що передбачає не лише наближення національного законодавства до права Європейського Союзу, а й упровадження європейських стандартів належного адміністрування у відносинах між державою та бізнесом. У цих умовах права суб'єктів підприємницької діяльності дедалі більше розглядаються як система суб'єктивних публічних прав, реалізація яких залежить від якості адміністративних процедур, належного мотивування рішень, дотримання строків, права бути вислуханим та наявності ефективних механізмів оскарження.

У сучасній адміністративно-правовій науці питання забезпечення прав суб'єктів підприємницької діяльності переважно розглядаються або крізь призму загальних засад свободи підприємництва, або через аналіз окремих дозвільних, реєстраційних, контрольних чи сервісних процедур. Водночас комплексне адміністративно-правове осмислення реалізації і захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності як цілісного механізму, що поєднує нормативні, інституційні, процедурні та гарантійно-захисні елементи, залишається недостатньо розробленим.

Проблематика адміністративно-правового забезпечення реалізації і захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності пов'язана з розвитком сучасної доктрини адміністративного права, людиноцентричним спрямуванням публічного адміністрування, становленням загальної адміністративної процедури, визначенням меж компетенції органів публічної адміністрації та формуванням ефективних механізмів захисту прав приватної особи у публічно-правових відносинах.

Теоретичне підґрунтя для дослідження цих питань сформовано у працях В. Б. Авер'янова, Ю. П. Битяка, В. М. Гаращука, В. В. Зуя, Т. О. Коломоєць, В. К. Колпакова, С. Г. Стеценка, О. В. Кузьменко, Р. С. Мельника, І. Б. Коліушка, В. П. Тимощука, І. В. Бойка, А. М. Школика, Л. Р. Білої-Тіунової, О. Ф. Андрійко, А. Т. Комзюка, О. М. Пасенюка, М. І. Смоковича, Н. Б. Писаренко та інших учених. Окремі аспекти адміністративно-правового регулювання підприємницької діяльності, публічно-сервісної діяльності, контролю та процедур у сфері господарювання досліджували С. І. Бевз, О. В. Клим, М. М. Тимошевич, С. С. Лисенко, О. Р. Зельдіна, О. Г. Хрімлі, С. Єсімов, О. О. Леонов, А. М. Чорна, К. Д. Димидюк.

Серед зарубіжних дослідників, праці яких мають значення для теоретичного осмислення належного адміністрування, адміністративної процедури, європеїзації адміністративного права та юридичних меж публічного впливу на приватну сферу, слід відзначити J. Schwarze, P. Craig, G. de Búrca, H. C. H. Hofmann, G. C. Rowe, A. H. Türk, C. Harlow, R. Rawlings, J. Mendes, T. Tridimas, Ch. Knill, C. Radaelli, R. Pasquier, A. Wróbel, D. Miąsik. Для дослідження взаємодії держави і бізнесу важливими є також напрацювання OECD і SIGMA щодо принципів публічного адміністрування, регуляторної політики, інспекційної діяльності, ризик-орієнтованого контролю та цифрової трансформації адміністративних процедур.

Усе це свідчить про необхідність здійснення комплексного адміністративно-правового дослідження реалізації і захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності у публічно-правовій сфері, визначення теоретико-доктринальних, інституційно-процедурних і гарантійно-захисних засад відповідного механізму та вироблення пропозицій щодо вдосконалення правового регулювання і практики його застосування з урахуванням європейських стандартів належного адміністрування та сучасних умов розвитку української держави.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Обрана тема дослідження належить до пріоритетних у галузі адміністративного права. Напрямок дисертаційного дослідження обрано з урахуванням положень Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020», Стратегії розвитку наукових досліджень Національної академії правових наук України на 2016–2020 роки, Національної економічної стратегії на період до 2030 року та відповідає пріоритетному напрямку «Удосконалення адміністративної діяльності суб'єктів владних повноважень» Стратегії розвитку Національної академії правових наук України на 2021–2025 роки та темі науково-дослідних робіт Одеського державного університету внутрішніх справ «Пріоритетні напрямки розвитку реформування правоохоронних органів в умовах розгортання демократичних процесів у державі» (номер державної реєстрації 0123U103538).

Мета і завдання дослідження. Мета дослідження полягає у визначенні теоретико-доктринальних, інституційно-процедурних та гарантійно-захисних засад адміністративно-правового забезпечення реалізації і захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності у публічно-правовій сфері, виявленні проблем його практичного функціонування та обґрунтуванні напрямів удосконалення відповідного механізму з урахуванням європейських стандартів належного адміністрування та умов воєнного стану.

Для реалізації поставленої мети передбачено розв'язання таких *завдань*:

- з'ясувати сутність, зміст і структуру прав суб'єктів підприємництва у публічно-правовій сфері;
- дослідити теоретико-доктринальні засади реалізації та захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності у публічно-правовій сфері;
- визначити європейську матрицю якості публічного адміністрування підприємництва;
- сформулювати поняття та розкрити структурну побудову адміністративно-правового механізму реалізації і захисту прав у сфері підприємницької діяльності;
- дослідити суб'єктний склад та компетенційне наповнення адміністративно-правового механізму реалізації і захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності;
- проаналізувати адміністративні процедури та форми діяльності органів публічної адміністрації у механізмі реалізації прав суб'єктів підприємницької діяльності;
- охарактеризувати адміністративно-правові гарантії та способи захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності у структурі відповідного механізму;
- обґрунтувати напрями вдосконалення нормативно-правового забезпечення реалізації і захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності;
- визначити підходи до оптимізації адміністративних процедур та управлінських практик у сфері реалізації і захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності;
- проаналізувати імплементацію європейських стандартів належного адміністрування у механізмі реалізації і захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності в Україні в умовах воєнного стану.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають у сфері реалізації і захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності у публічно-правовій сфері.

Предметом дослідження виступає адміністративно-правове забезпечення реалізації і захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності у публічно-правовій сфері.

Теоретичну основу дослідження становлять наукові праці вітчизняних і зарубіжних учених у галузі теорії держави і права, адміністративного права, адміністративного процесу, адміністративної процедури, публічного адміністрування, а також наукові дослідження, присвячені правовому регулюванню підприємницької діяльності, взаємодії бізнесу з органами публічної адміністрації та захисту прав суб'єктів господарювання у публічно-правовій сфері.

Нормативну основу дисертаційного дослідження становлять Конституція України, Цивільний кодекс України, Кодекс адміністративного судочинства України, закони України «Про адміністративну процедуру», «Про адміністративні послуги», «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань», «Про дозвільну систему у сфері господарської діяльності», «Про ліцензування видів господарської діяльності», «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності», «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності», а також інші закони та

підзаконні нормативно-правові акти, що регулюють діяльність органів публічної адміністрації у сфері підприємницької діяльності.

Інформаційну та емпіричну основу дослідження становлять офіційні документи органів державної влади України, матеріали правозастосовної практики, зокрема практика адміністративних судів, Верховного Суду, органів публічної адміністрації, а також нормативні акти, офіційні документи й аналітичні матеріали інституцій Європейського Союзу, Ради Європи, OECD, SIGMA та інших міжнародних організацій, що стосуються публічного адміністрування, адміністративних процедур, регуляторної політики, контролю у сфері підприємництва та захисту прав суб'єктів господарювання.

Методи дослідження. Методологічну основу дисертаційного дослідження становить сукупність загальнонаукових і спеціально-юридичних методів наукового пізнання. За допомогою *методів аналізу та синтезу* розкрито сутність, зміст і структуру прав суб'єктів підприємницької діяльності у публічно-правовій сфері. *Діалектичний метод* використано для дослідження розвитку наукових підходів до розуміння прав суб'єктів підприємництва, концепції належного адміністрування та трансформації адміністративно-правового забезпечення прав підприємців в умовах європейської інтеграції і воєнного стану. *Системно-структурний і структурно-функціональний методи* дали змогу розкрити побудову адміністративно-правового механізму, його суб'єктний склад, компетенційне наповнення, процедури, форми діяльності, гарантії та способи захисту. *Порівняльно-правовий метод* застосовано для аналізу європейських стандартів належного адміністрування, а формально-юридичний і логіко-семантичний методи – для аналізу законодавства та уточнення понятійно-категоріального апарату дослідження.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що у дисертації здійснено комплексне адміністративно-правове дослідження адміністративно-правового забезпечення реалізації і захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності у публічно-правовій сфері з урахуванням сучасних доктринальних підходів, правозастосовної практики, європейських стандартів належного адміністрування та умов воєнного стану. У результаті проведеного дослідження сформульовано нові наукові положення і висновки, які запропоновані здобувачем особисто. Основні з них такі:

уперше:

- обґрунтовано цілісну концепцію прав суб'єктів підприємницької діяльності у публічно-правовій сфері як самостійної адміністративно-правової категорії, що має природу суб'єктивних публічних прав, зміст яких визначається юридично забезпеченими вимогами до публічної адміністрації щодо належного, своєчасного, обґрунтованого та неупередженого вирішення адміністративних справ;

- запропоновано авторське визначення адміністративно-правового механізму реалізації і захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності як багаторівневої системи взаємопов'язаних нормативних, інституційних, процедурних, інструментальних і гарантійно-захисних елементів, функціональна єдність яких забезпечує юридично контрольовану взаємодію бізнесу з публічною адміністрацією та відновлення порушених прав;

– сформульовано концепцію європейської матриці якості публічного адміністрування підприємництва як інтегрованої системи стандартів належного адміністрування, що виступає критерієм оцінки юридичної якості адміністративної діяльності у сфері підприємництва та основою для її нормативної і процедурної модернізації;

– обґрунтовано модель імплементації європейських стандартів належного адміністрування у сфері підприємницької діяльності через чотири взаємопов'язані канали – нормативний, процедурний, контрольний і судовий, із визначенням їх функціонального призначення, інструментального наповнення та особливостей дії в умовах воєнного стану;

удосконалено:

– підходи до визначення структури прав суб'єктів підприємницької діяльності у публічно-правовій сфері шляхом виокремлення їх процесуальної складової як ключового елемента, що забезпечує реалізацію матеріальних прав через адміністративні процедури, адміністративні акти та механізми оскарження;

– наукові підходи до розкриття теоретико-доктринальних засад реалізації і захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності через обґрунтування положення про належну адміністративну процедуру як елемент матеріальної законності управлінського рішення та як самостійну гарантію правомірності адміністративного втручання;

– характеристику суб'єктного складу адміністративно-правового механізму шляхом уточнення компетенційного наповнення органів публічної адміністрації, розмежування їх регуляторних, сервісних, контрольних і юрисдикційних функцій та визначення особливостей їх функціональної взаємодії у підприємницьких адміністративних провадженнях;

– наукові підходи до класифікації адміністративних процедур і форм діяльності органів публічної адміністрації шляхом їх розгляду як відтворюваних алгоритмів реалізації прав, що забезпечують передбачуваність, контрольованість, процедурну справедливість і доказовість адміністративних дій;

– наукові положення щодо адміністративно-правових гарантій та способів захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності шляхом обґрунтування їх системного характеру, який поєднує адміністративне оскарження, судовий контроль, процедурні запобіжники та механізми відповідальності публічної адміністрації;

– підходи до визначення напрямів удосконалення нормативно-правового забезпечення у сфері підприємницької діяльності через акцент на подоланні фрагментарності регулювання, обмеженні підзаконної дискреції, закріпленні меж адміністративного розсуду та уніфікації процедурних стандартів;

набули подальшого розвитку:

– положення щодо оптимізації адміністративних процедур і управлінських практик у сфері підприємницької діяльності через обґрунтування необхідності їх системної стандартизації, запровадження ризик-орієнтованого підходу до здійснення державного контролю, а також розвитку цифрової сервісності як засобу зниження

адміністративного навантаження, підвищення передбачуваності рішень і мінімізації трансакційних витрат суб'єктів господарювання;

- наукові підходи до імплементації європейських стандартів належного адміністрування в умовах воєнного стану шляхом формування концепції адміністративної стійкості, яка передбачає інституційне та процедурне закріплення мінімальних гарантій (права бути вислуханим, обов'язку мотивування, дотримання строків, можливості ефективного оскарження) як таких, що не підлягають звуженню навіть за умов підвищеного державного втручання;

- положення щодо ролі судового контролю у забезпеченні належного адміністрування через посилення значення перевірки процедурних дефектів, пропорційності втручання, меж адміністративного розсуду та обґрунтованості адміністративних рішень, а також через обґрунтування підходу, за яким порушення ключових процедурних гарантій може виступати самостійною підставою для скасування відповідних адміністративних рішень;

- підходи до використання діджиталізації як інструменту забезпечення доказовості, прозорості та відтворюваності адміністративних процедур у сфері підприємницької діяльності, зокрема через формування електронного процедурного сліду, фіксацію процесуальних дій, забезпечення доступу суб'єкта господарювання до матеріалів електронної справи та підвищення контрольованості адміністративної діяльності;

- положення щодо підвищення ефективності адміністративного оскарження як механізму самокорекції публічної адміністрації шляхом розширення його процедурних можливостей, посилення вимог до мотивування рішень за скаргами, забезпечення перевірки як матеріальних, так і процедурних аспектів адміністративних актів, а також скорочення строків розгляду у справах, що мають істотний вплив на здійснення підприємницької діяльності.

Практичне значення отриманих результатів полягає у тому, що сформульовані в дисертації теоретичні положення, висновки та пропозиції можуть бути використані у різних напрямках практичної діяльності, зокрема у:

- *науково-дослідній діяльності* – як теоретико-методологічне підґрунтя для подальших наукових досліджень проблем адміністративно-правового забезпечення реалізації і захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності у публічно-правовій сфері, розвитку інституційного, процедурного та гарантійно-захисного механізму їх забезпечення, а також удосконалення правових засад взаємодії бізнесу з публічною адміністрацією (акт впровадження в наукову діяльність Одеського державного університету внутрішніх справ від 14.04.2026 року);

- *правотворчій діяльності* – під час підготовки та вдосконалення нормативно-правових актів, що регулюють сферу реалізації і захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності, зокрема при розробленні змін до законодавства про адміністративну процедуру, адміністративні послуги, дозвільну систему у сфері господарської діяльності, ліцензування видів господарської діяльності, державний нагляд (контроль) у сфері господарської діяльності, а також інших актів, що визначають умови здійснення підприємницької діяльності у публічно-правовій сфері;

– *правозастосовній діяльності* – з метою підвищення ефективності діяльності органів публічної адміністрації у сфері реалізації і захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності, удосконалення адміністративних процедур у дозвільних, ліцензійних, реєстраційних, сервісних і контрольних провадженнях, підвищення якості мотивування управлінських рішень, обмеження надмірної адміністративної дискреції, посилення ефективності адміністративного оскарження та забезпечення належного судового контролю за рішеннями, діями чи бездіяльністю суб'єктів владних повноважень (акт впровадження в практичну діяльність АО «Південно-Українська Міжнародна асоціація адвокатів» від 15.04.2026 року);

– *освітньому процесі* – під час підготовки підручників, навчальних посібників і методичних матеріалів, а також у викладанні навчальних дисциплін «Адміністративне право», «Адміністративний процес», «Адміністративне судочинство», «Публічне адміністрування», «Підприємницьке право», «Адміністративно-правове забезпечення прав суб'єктів господарювання» та інших навчальних курсів, пов'язаних із дослідженням правових засад діяльності публічної адміністрації та захисту прав приватних осіб у публічно-правових відносинах (акт впровадження в освітній процес Одеського державного університету внутрішніх справ від 07.04.2026 року).

Особистий внесок здобувача. Основні наукові результати отримані автором самостійно на основі аналізу наукових публікацій, законодавства та матеріалів практики стосовно адміністративно-правового механізму реалізації і захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності у публічно-правовій сфері.

Апробація результатів дисертації. Основні положення, висновки та узагальнення дисертаційного дослідження апробовано під час участі автора у міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях, зокрема: «Теоретичні та практичні проблеми реалізації норм права» (м. Кременчук, 5–7 грудня 2024 р.), Theoretical foundations of law, public management and practice of their application (Riga, Latvia, 25–26 грудня 2024 р.), «Актуальні проблеми юридичної науки та практики у воєнний період» (Львів–Торунь, 10 жовтня 2025 р.), «Актуальні питання розвитку науки, економіки та соціуму в умовах війни та повоєнного відновлення» (Вінниця, 16–17 жовтня 2025 р.), «Стан та перспективи розвитку адміністративного права України» (Одеса, 24 жовтня 2025 р.).

Публікації. Основні науково обґрунтовані результати проведеного дослідження відображені в 11 одноосібних наукових публікаціях за темою дисертації, серед яких 6 наукових статей, у тому числі 5 статей, опублікованих у виданнях, включених до переліку наукових фахових видань України, 1 стаття – у періодичному виданні іноземної держави, а також 5 тез доповідей на міжнародних та всеукраїнських наукових і науково-практичних конференціях.

Структура дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, які об'єднують десять підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Повний обсяг дисертації становить 285 сторінок, з них основний текст – 215 сторінок, список використаних джерел – 40 сторінок (275 найменувань), додатки – 13 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано вибір теми дисертації, визначено її актуальність, стан наукової розробки, зв'язок із науковими програмами, планами, темами, сформульовано мету і завдання, об'єкт і предмет дослідження, розкрито методологічну основу, наукову новизну, практичне значення отриманих результатів, наведено відомості про апробацію, публікації, структуру та обсяг дисертації.

Розділ 1 «Теоретико-правові основи реалізації і захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності у публічно-правовій сфері» містить три підрозділи, у яких розкрито сутність, зміст і структуру прав суб'єктів підприємництва у публічно-правовій сфері; досліджено теоретико-доктринальні засади реалізації та захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності; визначено європейську матрицю якості публічного адміністрування підприємництва як систему стандартів, що задають критерії законності, правової визначеності, обґрунтованості, пропорційності, строковості, неупередженості та ефективного оскарження.

У *підрозділі 1.1 «Сутність, зміст і структура прав суб'єктів підприємництва у публічно-правовій сфері»* розкрито права суб'єктів підприємницької діяльності як адміністративно-правову категорію. З'ясовано, що ці права мають природу суб'єктивних публічних прав, які реалізуються у межах адміністративних правовідносин і спрямовані на забезпечення належної поведінки публічної адміністрації у взаємодії з бізнесом. Визначено, що їх зміст охоплює юридично гарантовані вимоги до органів публічної влади щодо компетентного, своєчасного, обґрунтованого, пропорційного та неупередженого вирішення адміністративних справ. Виокремлено матеріальну, процедурну та гарантійно-захисну складові таких прав, які у сукупності забезпечують можливість реального здійснення свободи підприємництва у публічно-правовій сфері.

Окрему увагу приділено тому, що права суб'єктів підприємництва у публічно-правовій сфері не зводяться лише до свободи здійснення господарської діяльності, а охоплюють також право на передбачуване, правомірне та недискримінаційне адміністрування. У цьому аспекті важливого значення набувають право на отримання адміністративної послуги, право на участь у процедурі, право на доступ до інформації та матеріалів справи, право на мотивоване рішення, право на оскарження неправомірних рішень, дій чи бездіяльності органів публічної адміністрації. Саме через ці елементи загальна свобода підприємництва набуває конкретного адміністративно-правового змісту.

У *підрозділі 1.2 «Теоретико-доктринальні засади реалізації та захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності у публічно-правовій сфері»* розкрито концепцію належного адміністрування як доктринальну основу реалізації і захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності. Акцентовано, що адміністративна процедура виконує не допоміжну, а визначальну функцію, оскільки саме через неї забезпечуються правомірність, передбачуваність і контрольованість управлінських рішень. Показано, що порушення процедурних гарантій не може розглядатися як суто технічний недолік адміністративної діяльності, а має оцінюватися як юридично значуще порушення, якщо воно вплинуло або могло вплинути на зміст адміністративного результату.

Розкрито значення принципів законності, правової визначеності, пропорційності, добросовісності, неупередженості та належного мотивування у механізмі реалізації прав суб'єктів підприємницької діяльності. Зазначено, що ці принципи не є абстрактними деклараціями, а виступають практичними критеріями оцінки діяльності органів публічної адміністрації у дозвільних, ліцензійних, реєстраційних, контрольних та інших адміністративних провадженнях. Саме вони дозволяють відмежувати правомірне адміністративне втручання у сферу підприємництва від довільного, надмірного або необґрунтованого обмеження прав суб'єктів господарювання.

У підрозділі 1.3 «Європейська матриця якості публічного адміністрування підприємництва» сформульовано підхід до європейської матриці якості публічного адміністрування підприємництва як системи взаємопов'язаних стандартів, що визначають юридичну якість адміністративної діяльності у відносинах між державою та бізнесом. До таких стандартів віднесено законність, правову визначеність, обґрунтованість, пропорційність, строковість, неупередженість, право бути вислуханим, доступ до матеріалів справи, належне мотивування рішень та ефективність засобів оскарження. Узагальнено, що зазначена матриця має бути інтегрована у національне законодавство, адміністративні процедури і правозастосовну практику.

Підкреслено, що європейська матриця якості публічного адміністрування підприємництва має не лише теоретичне, а й прикладне значення, оскільки може використовуватися як критерій оцінювання рішень, дій та бездіяльності суб'єктів владних повноважень у відносинах із бізнесом. Її впровадження дозволяє забезпечити більш високий рівень передбачуваності адміністративної практики, обмежити надмірний адміністративний розсуд, посилити гарантії захисту підприємців та наблизити національну модель публічного адміністрування до стандартів належного врядування, сформованих у європейському правовому просторі.

Розділ 2 «Структурно-функціональна характеристика адміністративно-правового механізму реалізації і захисту прав у сфері підприємницької діяльності» складається з чотирьох підрозділів, у яких визначено поняття та структурну побудову адміністративно-правового механізму реалізації і захисту прав у сфері підприємництва; досліджено його суб'єктний склад і компетенційне наповнення; проаналізовано адміністративні процедури та форми діяльності органів публічної адміністрації; охарактеризовано адміністративно-правові гарантії та способи захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності.

У підрозділі 2.1 «Поняття та структурна побудова адміністративно-правового механізму реалізації і захисту прав у сфері підприємницької діяльності» запропоновано розуміння адміністративно-правового механізму реалізації і захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності як системно організованої сукупності адміністративно-правових норм, інституцій, процедур, форм і засобів діяльності органів публічної адміністрації, спрямованих на забезпечення фактичного здійснення, охорони та відновлення прав суб'єктів підприємництва. Визначено його структурну побудову, що охоплює нормативний, інституційний, процедурний, інструментальний і гарантійно-захисний блоки.

Зазначено, що функціональне призначення цього механізму полягає у перетворенні формально закріплених прав суб'єктів підприємницької діяльності на

реальні юридичні можливості у відносинах із публічною адміністрацією. Нормативний блок визначає правові підстави реалізації і захисту прав, інституційний – систему органів та інших суб'єктів, процедурний – порядок розгляду адміністративних справ, інструментальний – юридичні форми діяльності адміністрації, а гарантійно-захисний – засоби попередження, припинення та усунення порушень прав підприємців.

У підрозділі 2.2 «Суб'єктний склад та компетенційне наповнення адміністративно-правового механізму реалізації і захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності» з'ясовано, що ефективність відповідного механізму залежить від чіткого визначення суб'єктного складу та компетенційного наповнення органів публічної адміністрації. До суб'єктного складу віднесено не лише органи, які приймають первинні адміністративні рішення у сфері підприємницької діяльності, а й інституції контролю, перегляду та судового захисту. Наголошено, що нечіткість компетенції, дублювання повноважень і відсутність належної координації створюють умови для довільного втручання у підприємницьку діяльність.

Окрему увагу приділено розмежуванню регуляторних, сервісних, дозвільних, контрольних і юрисдикційних функцій органів публічної адміністрації. Підкреслено, що компетенція кожного суб'єкта має бути визначена таким чином, щоб забезпечувати передбачуваність адміністративної практики, уникати конфлікту повноважень і не створювати для підприємця додаткових адміністративних бар'єрів. Саме належна координація між органами влади, чіткий розподіл відповідальності та прозорість адміністративних процедур виступають необхідними умовами правової визначеності у сфері підприємництва.

У підрозділі 2.3 «Адміністративні процедури та форми діяльності органів публічної адміністрації у механізмі реалізації прав суб'єктів підприємницької діяльності» охарактеризовано адміністративні процедури як відтворювані, формалізовані та прозорі алгоритми діяльності органів публічної адміністрації. Встановлено, що їх значення полягає у забезпеченні реальної участі суб'єкта господарювання у провадженні, доступу до матеріалів справи, дотримання строків, повного з'ясування обставин та належного мотивування адміністративних актів. Дозвільні, ліцензійні, реєстраційні, контрольні та сервісні процедури запропоновано розглядати як основні форми адміністративного провадження у підприємницькій сфері.

Розкрито значення юридичних форм діяльності органів публічної адміністрації у механізмі реалізації прав суб'єктів підприємництва. До таких форм віднесено адміністративні акти, адміністративні дії, процесуальні документи та юридично значущу бездіяльність. Підкреслено, що саме через ці форми владні повноваження набувають зовнішнього правового вираження, породжують конкретні наслідки для бізнесу та можуть бути предметом адміністративного або судового контролю. У цьому контексті особливого значення набувають належна компетенція органу, правова визначеність змісту рішення, повнота мотивування та зазначення порядку його оскарження.

У підрозділі 2.4 «Адміністративно-правові гарантії та способи захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності у структурі відповідного механізму» розкрито адміністративно-правові гарантії та способи захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності як єдину гарантійно-захисну систему. До її складу віднесено матеріальні,

процедурні, інституційні та інформаційні гарантії, а також засоби адміністративного і судового захисту. Зазначено, що ефективність цієї системи визначається не формальною наявністю механізмів оскарження, а їх здатністю реально відновлювати порушене право, усувати наслідки незаконного втручання і коригувати адміністративну практику.

Виокремлено гарантії реалізації прав і гарантії їх захисту. Перші спрямовані на створення умов для нормального здійснення підприємницької діяльності у взаємодії з публічною адміністрацією, зокрема через правову визначеність, доступність процедур, дотримання строків і належне мотивування рішень. Другі активізуються у разі порушення права та охоплюють адміністративне оскарження, судовий контроль, відшкодування шкоди, скасування незаконних рішень і зобов'язання адміністративного органу вчинити певні дії. У сукупності ці елементи забезпечують не лише захист окремого підприємця, а й виправлення дефектів адміністративної практики загалом.

Розділ 3 «Шляхи вдосконалення адміністративно-правового механізму реалізації і захисту прав у сфері підприємницької діяльності в Україні» містить три підрозділи, у яких визначено напрями вдосконалення нормативно-правового забезпечення реалізації і захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності; розкрито підходи до оптимізації адміністративних процедур та управлінських практик; проаналізовано імплементацію європейських стандартів належного адміністрування в Україні в умовах воєнного стану.

У підрозділі 3.1 *«Вдосконалення нормативно-правового забезпечення реалізації і захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності»* проаналізовано проблеми фрагментарності законодавства, надмірного підзаконного регулювання, нечіткості меж адміністративного розсуду та відсутності уніфікованих процедурних стандартів у підприємницькій сфері. Зазначено, що чинне нормативне регулювання не завжди забезпечує належну узгодженість між матеріальними підставами здійснення підприємницької діяльності та процедурними гарантіями її адміністративного забезпечення. У зв'язку з цим у практиці публічного адміністрування виникають ситуації, коли формально визначені повноваження органів влади реалізуються без достатньо чітких процедурних меж, що створює ризики неоднокового правозастосування.

Обґрунтовано необхідність закріплення на рівні закону базових стандартів адміністративної процедури у дозвільних, ліцензійних, реєстраційних і контрольних провадженнях, а також вимоги оцінки необхідності й пропорційності втручання у підприємницьку діяльність у кожному конкретному випадку. Йдеться про те, що будь-яке адміністративне обмеження бізнесу має бути не лише формально передбачене законом, а й належно мотивоване, обґрунтоване фактичними обставинами справи та співмірне із легітимною метою державного втручання. Такий підхід дозволяє розглядати процедуру не як допоміжний елемент управлінської діяльності, а як самостійну гарантію прав суб'єктів підприємництва.

Окрему увагу приділено тому, що нормативно-правове забезпечення реалізації і захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності має бути спрямоване не лише на формальне визначення повноважень органів публічної адміністрації, а й на встановлення чітких меж їх практичного застосування. Зазначено, що законодавче

звуження простору для довільного адміністративного розсуду, уніфікація процедурних вимог, підвищення стандартів мотивування рішень і закріплення ефективних механізмів оскарження є необхідними умовами забезпечення правової визначеності, передбачуваності адміністративної практики та зниження ризиків необґрунтованого втручання у підприємницьку діяльність.

Виокремлено напрями вдосконалення нормативно-правового забезпечення, серед яких: систематизація законодавства у сфері адміністративного впливу на підприємництво; обмеження можливостей підзаконних актів встановлювати додаткові обов'язки, документи чи підстави для відмови; уніфікація мінімальних процедурних стандартів; визначення чітких критеріїв адміністративного розсуду; посилення вимог до мотивування адміністративних актів; закріплення обов'язку органів публічної адміністрації враховувати вплив своїх рішень на свободу підприємницької діяльності. Підсумовано, що якісне нормативне регулювання у цій сфері повинно забезпечувати баланс між публічним інтересом, потребами державного контролю та правом суб'єкта господарювання на стабільне, передбачуване й недискримінаційне адміністративне середовище.

У підрозділі 3.2 *«Оптимізація адміністративних процедур та управлінських практик у сфері реалізації і захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності»* визначено напрями зменшення адміністративного навантаження на бізнес і підвищення передбачуваності управлінських рішень. До таких напрямів віднесено стандартизацію процедур, скорочення надлишкових документальних вимог, перенесення доказового навантаження на адміністрацію через міжвідомчу взаємодію, розвиток цифрових інструментів, розширення електронної сервісності та посилення адміністративного оскарження як механізму самокорекції публічної адміністрації.

Зазначено, що адміністративні процедури у сфері підприємницької діяльності мають бути побудовані таким чином, щоб суб'єкт господарювання міг заздалегідь розуміти зміст своїх прав та обов'язків, перелік необхідних дій, строки розгляду справи, підстави для можливого негативного рішення та порядок його оскарження. У цьому контексті оптимізація процедур передбачає не механічне скорочення етапів, а усунення зайвих, дублюючих і непропорційних вимог, які не мають істотного значення для досягнення законної мети адміністративного провадження. Особливо важливим є недопущення ситуацій, коли орган публічної адміністрації вимагає від підприємця документи або відомості, які вже перебувають у розпорядженні держави.

Підкреслено, що оптимізація адміністративних процедур не повинна зводитися лише до прискорення розгляду справ або скорочення кількості документів. Її зміст полягає у створенні прозорого, зрозумілого та юридично контрольованого порядку взаємодії бізнесу з органами публічної адміністрації. У цьому контексті важливого значення набувають ризик-орієнтований підхід до державного контролю, заборона неформальних управлінських практик, уніфікація строків адміністративних проваджень, регулярний аудит впливу процедур на бізнес та забезпечення реальної можливості підприємця відстежувати хід розгляду своєї справи.

Окремо наголошено на значенні адміністративного оскарження як інструменту оперативного виправлення помилок публічної адміністрації. Ефективна система адміністративного перегляду має забезпечувати не лише формальну можливість

подання скарги, а й повну перевірку матеріальних і процедурних аспектів адміністративного рішення, дії чи бездіяльності. У зв'язку з цим доцільним є посилення вимог до мотивування рішень за скаргами, скорочення строків їх розгляду у справах, що істотно впливають на підприємницьку діяльність, а також забезпечення реальної спроможності органу перегляду скасувати незаконне рішення, зобов'язати адміністративний орган повторно розглянути справу або усунути наслідки неправомірного втручання.

Узагальнено, що оптимізація адміністративних процедур та управлінських практик має бути спрямована на формування сервісно-орієнтованої, але водночас юридично відповідальної моделі публічного адміністрування підприємництва. Така модель повинна поєднувати доступність адміністративних сервісів, цифрову зручність, мінімізацію адміністративного навантаження, належну фіксацію процесуальних дій, ефективну міжвідомчу взаємодію та можливість повноцінного контролю за рішеннями органів влади.

У підрозділі 3.3 *«Імплементация європейських стандартів належного адміністрування у механізмі реалізації і захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності в Україні в умовах воєнного стану»* розкрито імплементацию європейських стандартів належного адміністрування через нормативний, процедурний, контрольний та судовий канали. Нормативний канал пов'язаний із закріпленням відповідних стандартів у законодавстві; процедурний – із перетворенням цих стандартів на конкретні алгоритми адміністративних проваджень; контрольний – із перевіркою законності, необхідності та пропорційності втручання у підприємницьку діяльність; судовий – із використанням стандартів належного адміністрування як критеріїв оцінки рішень, дій і бездіяльності суб'єктів владних повноважень.

Окрему увагу приділено адміністративній стійкості в умовах воєнного стану, тобто здатності системи публічного адміністрування зберігати мінімальні процедурні гарантії навіть за умов підвищеної інтенсивності державного втручання. До таких гарантій віднесено право бути вислуханим, обов'язок мотивування рішень, дотримання розумних строків, доступ до матеріалів справи та ефективне адміністративне й судове оскарження. Підкреслено, що воєнний стан може обумовлювати оперативність управлінських рішень і посилення регулятивного впливу держави, однак не повинен призводити до повного нівелювання базових адміністративно-процедурних стандартів.

Наголошено, що імплементация європейських стандартів належного адміністрування у підприємницькій сфері має здійснюватися не декларативно, а через їх фактичне включення у зміст адміністративних процедур, контрольних повноважень і судової перевірки рішень органів публічної адміністрації. В умовах воєнного стану особливого значення набуває баланс між потребами оперативного кризового управління та обов'язком держави зберігати базові гарантії прав бізнесу. Саме тому навіть за умов посиленого державного втручання адміністративні рішення мають залишатися законними, мотивованими, пропорційними, перевірюваними та доступними для оскарження.

Розкрито значення діджиталізації адміністративних процедур як одного з інструментів імплементации стандартів належного адміністрування. Зазначено, що електронні сервіси, електронний документообіг, автоматизована фіксація процесуальних дій, часові мітки, повідомлення заявника та доступ до матеріалів

електронної справи здатні підвищити прозорість і доказовість адміністративного провадження. Водночас діджиталізація не може підміняти процедурні гарантії або звільняти адміністративний орган від обов'язку мотивувати рішення, забезпечувати доступ до справи та надавати ефективні засоби оскарження.

Підсумовано, що імплементація європейських стандартів належного адміністрування у механізмі реалізації і захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності має забезпечити перехід від формального адміністративного контролю до якісного, правомірного і пропорційного публічного адміністрування бізнесу. В умовах воєнного стану така імплементація набуває особливого значення, оскільки саме вона дозволяє поєднати потреби безпеки, економічної стійкості та кризового управління з вимогами правової визначеності, процедурної справедливості та ефективного захисту прав суб'єктів господарювання.

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено теоретичне узагальнення та запропоновано нове вирішення наукового завдання, що полягає у формуванні цілісного наукового підходу до адміністративно-правового забезпечення реалізації і захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності у публічно-правовій сфері, визначенні його теоретико-доктринальних, інституційно-процедурних та гарантійно-захисних засад, виявленні проблем правозастосування та обґрунтуванні напрямів удосконалення відповідного механізму з урахуванням європейських стандартів належного адміністрування та умов воєнного стану. У результаті проведеного дослідження сформульовано наступні висновки.

1. Встановлено, що права суб'єктів підприємницької діяльності у публічно-правовій сфері мають природу суб'єктивних публічних прав, які реалізуються у межах адміністративних правовідносин і спрямовані на забезпечення належної поведінки публічної адміністрації. Їх зміст розкривається через юридично гарантовані вимоги до органів влади щодо компетентного, своєчасного, обґрунтованого та неупередженого вирішення адміністративних справ, що визначає процесуально-орієнтований характер цих прав та їх залежність від якості адміністративної процедури.

2. Доведено, що теоретико-доктринальною основою реалізації і захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності виступає концепція належного адміністрування, у межах якої адміністративна процедура набуває значення ключової умови правомірності управлінського рішення. Обґрунтовано, що дотримання процедурних гарантій є не формальною вимогою, а засобом забезпечення законності, обґрунтованості та контрольованості адміністративного рішення, а істотне порушення таких гарантій має розглядатися як юридично значуща підстава для визнання рішення протиправним у випадках, коли воно вплинуло або могло вплинути на зміст рішення чи можливість особи реалізувати свої права.

3. Визначено, що європейська матриця якості публічного адміністрування підприємництва є системою взаємопов'язаних стандартів, які встановлюють критерії юридичної якості адміністративної діяльності, зокрема правомірності, обґрунтованості, пропорційності, строковості та процедурної справедливості. Доведено, що зазначена матриця виконує функцію універсального орієнтира для оцінки діяльності публічної

адміністрації у відносинах із бізнесом та має бути інтегрована у національну правозастосовну практику.

4. Обґрунтовано, що адміністративно-правовий механізм реалізації і захисту прав у сфері підприємницької діяльності є складною багаторівневою системою, яка включає нормативний, інституційний, процедурний, інструментальний і гарантійно-захисний елементи. Встановлено, що ефективність цього механізму забезпечується узгодженістю його складових, що дозволяє трансформувати нормативні приписи у юридично значущі управлінські рішення та забезпечити їх контрольованість і передбачуваність.

5. Встановлено, що ефективність адміністративно-правового механізму безпосередньо залежить від чіткого визначення суб'єктного складу та компетенцій органів публічної адміністрації, а також від належної координації їх діяльності. Доведено, що нечіткість компетенцій, їх дублювання або перетин повноважень створюють передумови для довільного втручання у підприємницьку діяльність, формування неоднорідної адміністративної практики та зниження рівня правової визначеності.

6. Доведено, що адміністративні процедури у сфері підприємницької діяльності повинні функціонувати як відтворювані, формалізовані та прозорі алгоритми, які забезпечують реальну участь суб'єкта господарювання у провадженні, доступ до матеріалів справи, дотримання встановлених строків та належне мотивування адміністративних актів. Обґрунтовано, що саме процедурна визначеність і відтворюваність є ключовими умовами обмеження адміністративного розсуду та підвищення якості управлінських рішень.

7. Обґрунтовано, що адміністративно-правові гарантії та способи захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності утворюють цілісну систему, яка поєднує механізми адміністративного оскарження, судового контролю та відповідальності публічної адміністрації. Доведено, що ефективність цієї системи визначається не лише формальною наявністю засобів захисту, а їх здатністю забезпечити реальне відновлення порушених прав та корекцію адміністративної практики.

8. Визначено, що вдосконалення нормативно-правового забезпечення у сфері підприємницької діяльності має здійснюватися через подолання фрагментарності законодавства, обмеження надмірного підзаконного регулювання, уніфікацію процедурних стандартів та чітке визначення меж адміністративного розсуду. Обґрунтовано необхідність закріплення мінімальних процедурних гарантій на рівні закону як обов'язкових для всіх видів адміністративних проваджень. Запропоновано напрями вдосконалення нормативно-правового забезпечення реалізації і захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності в Україні: 1) закріпити на законодавчому рівні вимогу чіткого визначення меж адміністративного розсуду у законах, що регулюють дозвільну, ліцензійну та контрольну діяльність, шляхом внесення змін до статей 6, 12 та 16 Закону України «Про ліцензування видів господарської діяльності» від 02.03.2015 № 222-VIII, а також до статей 4, 5, 7 та 10 Закону України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності» від 05.04.2007 № 877-V, передбачивши встановлення вичерпних критеріїв прийняття адміністративних рішень; 2) усунути з норм спеціальних законів оціночні та невизначені формулювання, які допускають довільне тлумачення змісту адміністративних повноважень, шляхом

внесення змін до статей 12 та 16 Закону України «Про ліцензування видів господарської діяльності» № 222-VIII та статей 6, 7 і 10 Закону України «Про основні засади державного нагляду (контролю)...» № 877-V, замінивши такі формулювання нормативно визначеними підставами та умовами реалізації повноважень; 3) обмежити делегування нормотворчих повноважень органам виконавчої влади шляхом внесення змін до статей 4 та 6 Закону України «Про ліцензування видів господарської діяльності» № 222-VIII, статті 4 Закону України «Про основні засади державного нагляду (контролю)...» № 877-V, а також статей 4, 8 та 9 Закону України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності» від 11.09.2003 № 1160-IV, передбачивши вичерпний перелік питань, що можуть регулюватися підзаконними нормативно-правовими актами; 4) закріпити у спеціальних законах у сфері дозвільної, ліцензійної та контрольної діяльності обов'язок застосування базових стандартів Закону України «Про адміністративну процедуру» від 17.02.2022 № 2073-IX, зокрема щодо встановлення фактичних обставин, участі особи у провадженні, мотивування адміністративних актів, дотримання строків і обґрунтування пропорційності втручання. За потреби такі зміни мають стосуватися положень про сферу дії Закону № 2073-IX та спеціальних законів, що регулюють дозвільні, ліцензійні й контрольні провадження, без звуження процесуальних гарантій суб'єктів підприємництва; 5) уніфікувати законодавчі підходи до адміністративного оскарження рішень органів публічної адміністрації шляхом удосконалення положень Закону України «Про адміністративну процедуру» № 2073-IX про адміністративне оскарження та узгодження з ними спеціального законодавства у сфері державного нагляду (контролю), ліцензування та дозвільної діяльності. Такі зміни мають встановити єдині мінімальні стандарти розгляду скарг суб'єктів підприємництва, зокрема щодо строків, процесуальних прав заявника, повноти перевірки доводів скарги, мотивування рішення за скаргою та наслідків його виконання; 6) передбачити на рівні спеціального законодавства обов'язок адміністративного органу здійснювати оцінку необхідності та пропорційності втручання у підприємницьку діяльність ще на стадії прийняття адміністративного рішення. Такі зміни доцільно внести до законодавства про державний нагляд (контроль), ліцензування та дозвільну систему, передбачивши обов'язок органу мотивувати, яку законну мету переслідує втручання, чому обраний захід є необхідним і чому менш обтяжливі альтернативи є недостатніми. Кодекс адміністративного судочинства України при цьому має використовуватися як процесуальна рамка судової перевірки такої оцінки; 7) переглянути систему адміністративних санкцій у сфері підприємницької діяльності шляхом внесення змін до статті 33 Кодексу України про адміністративні правопорушення та відповідних спеціальних складів правопорушень, а також до статті 11 Закону № 877-V і статті 16 Закону № 222-VIII, передбачивши нормативне розмежування випадків обов'язкового застосування заходів впливу та ситуацій дискреційного вибору з урахуванням принципу індивідуалізації відповідальності; 8) здійснити скорочення та систематизацію підзаконних нормативно-правових актів, що регулюють підприємницьку діяльність, шляхом внесення змін до статей 8, 9 та 13 Закону України «Про засади державної регуляторної політики...» № 1160-IV і статті 4 Закону № 877-V,

передбачивши обов'язковий перегляд, скасування або консолідацію актів, які дублюють законодавчі положення або встановлюють додаткові обмеження без належної законодавчої основи; 9) забезпечити чітке нормативне розмежування контрольних повноважень органів публічної адміністрації у сфері господарської діяльності шляхом внесення змін до статей 4, 5 та 6 Закону № 877-V, а також до статей 7 і 16 Закону України «Про Антимонопольний комітет України» від 26.11.1993 № 3659-XII, передбачивши закріплення компетенційних меж та заборону дублювання контрольних заходів; 10) посилити правову та регуляторну експертизу проєктів нормативно-правових актів у сфері підприємництва шляхом удосконалення положень Закону України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності» № 1160-IV щодо аналізу регуляторного впливу, оцінки ризиків розширення адміністративного розсуду, порушення правової визначеності та невідповідності принципу пропорційності. У межах такої експертизи доцільно враховувати релевантну практику Верховного Суду та Конституційного Суду України щодо меж адміністративного втручання у підприємницьку діяльність; 11) закріпити законодавчі гарантії стабільності правового регулювання підприємницької діяльності шляхом удосконалення положень Закону України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності» № 1160-IV, Цивільного кодексу України та спеціального законодавства у сфері підприємництва, передбачивши обов'язковість перехідних періодів для нових регуляторних вимог, завчасного інформування суб'єктів підприємництва та встановлення мінімальних строків адаптації.

9. Доведено, що оптимізація адміністративних процедур і управлінських практик у сфері підприємницької діяльності має здійснюватися через стандартизацію процедур, усунення надлишкових документальних вимог, перенесення доказового навантаження на адміністрацію у випадках, коли необхідні дані вже перебувають у державних реєстрах, розвиток цифрових інструментів, впровадження ризик-орієнтованого підходу до державного контролю та підвищення ефективності адміністративного оскарження. Встановлено, що поєднання цих напрямів сприяє зменшенню адміністративного навантаження на бізнес, зниженню трансакційних витрат, підвищенню передбачуваності адміністративних рішень і реальності процесуальних гарантій у взаємодії суб'єктів підприємництва з публічною адміністрацією.

10. Обґрунтовано, що імплементація європейських стандартів належного адміністрування у сфері підприємницької діяльності здійснюється через нормативний, процедурний, контрольний і судовий канали, які у своїй сукупності формують цілісну систему забезпечення юридичної якості адміністративної діяльності. Доведено, що в умовах воєнного стану ключового значення набуває забезпечення адміністративної стійкості, яка полягає у збереженні мінімальних процедурних гарантій, дотриманні принципу пропорційності та забезпеченні ефективного захисту прав суб'єктів господарювання навіть за умов підвищеної інтенсивності державного втручання. В контексті імплементації європейських стандартів належного адміністрування у сфері підприємницької діяльності запропоновано наступні узагальнені напрями удосконалення адміністративно-правового механізму реалізації і захисту прав у сфері підприємницької діяльності в Україні: 1) послідовна інтеграція підходу, за яким

належна адміністративна процедура визнається складовою загальної правомірності адміністративного рішення, з чітким закріпленням правових наслідків істотного порушення процедурних гарантій; 2) подальший розвиток інституту адміністративного оскарження як реального механізму самокорекції адміністрації, з обов'язковою перевіркою процедурних дефектів, індивідуальним мотивуванням рішень за скаргами та дотриманням розумних, чітко визначених законом строків у підприємницьких адміністративних провадженнях; 3) посилення у сфері судового контролю єдності підходів до оцінки процедурних порушень і пропорційності втручання, з урахуванням економічних наслідків для суб'єктів господарювання; 4) використання цифрових інструментів як засобу підвищення доказовості, прозорості та контрольованості адміністративних процедур, а не як технологічної заміни процесуальних гарантій; 5) впровадження європейського розуміння належного адміністрування як порогового стандарту якості публічної влади у відносинах із бізнесом, за якого ефективність, процедура, контроль і захист прав утворюють взаємоузгоджену систему; 6) запровадження механізмів нормативної стійкості у воєнний період шляхом обмеження фрагментарних винятків у спеціальному регулюванні підприємницьких процедур та встановлення вимоги до кожного воєнного спрощення або обмеження проходити тест необхідності і пропорційності, із чітким строком дії, обґрунтуванням мети та процедурними запобіжниками проти вибіркового застосування; 7) розвиток процесуальних механізмів пріоритетного адміністративного і судового захисту у визначених законом категоріях справ, де рішення або бездіяльність адміністрації фактично блокує підприємницьку діяльність у воєнний час, включно з ефективними тимчасовими заходами, належним мотивуванням рішень із негайними економічними наслідками та контролем за виконанням судових рішень.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові статті у періодичних фахових виданнях України:

1. Головка Р. М. Адміністративно-правові гарантії захисту прав підприємців у відносинах із органами влади. *Держава та регіони*. Серія: Право. 2024. № 1 (83). С. 254–260. DOI: <https://doi.org/10.32782/1813-338X-2024.1.41>
2. Головка Р. М. Діджиталізація адміністративних процедур як чинник посилення гарантій прав підприємців. *Право та державне управління*. 2024. № 1. С. 514–523. DOI: <https://doi.org/10.32782/pdu.2024.1.73>
3. Головка Р. М. Теоретико-правові засади адміністративного регулювання підприємницької діяльності в Україні. *Право і суспільство*. 2025. № 5. Т. 1. С. 186–196. DOI: <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2025.5.1.23>
4. Головка Р. М. Адміністративна відповідальність у сфері підприємницької діяльності: баланс між контролем і захистом прав. *Правові новели*. 2025. № 26. С. 77–84. DOI: <https://doi.org/10.32782/ln.2025.26.8>
5. Головка Р. М. Діяльність органів публічної адміністрації щодо запобігання порушенням прав суб'єктів підприємництва. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2026. № 1. С. 160–165. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2026-1/34>

Наукові статті у періодичних виданнях іноземних держав:

6. Holovko R. Administrative and legal support of economic freedom and entrepreneurial activity in Ukraine. *Baltic Journal of Economic Studies*. 2025. Vol. 11 No. 5. P. 334–341. DOI: <https://doi.org/10.30525/2256-0742/2025-11-5-334-341>

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

7. Головка Р. М. Адміністративна процедура як гарантія прав підприємця у взаєминах з органами публічної влади. *Теоретичні та практичні проблеми реалізації норм права*: матеріали X Міжнародної науково-практичної конференції (м. Кременчук, 5–7 грудня 2024 р.). Львів – Торунь: Liha-Pres, 2024. С. 657–660.

8. Golovko R. M. Licensing and licensing procedures as administrative barriers and guarantees of the rights of business entities. *Theoretical foundations of law, public management and practice of their application*: International scientific conference proceedings (Riga, 25–26 December 2024). Riga, Latvia: Baltija Publishing, 2024. P. 401–405.

9. Головка Р. М. Адміністративне оскарження у сфері підприємництва як механізм відновлення порушених прав. *Актуальні проблеми юридичної науки та практики у воєнний період*: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (Львів–Торунь, 10 жовтня 2025 р.). Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янчука. Львів – Торунь: Liha-Pres, 2025. С. 188–192.

10. Головка Р. М. Адміністративно-правові механізми реалізації та захисту прав підприємців в Україні: адаптація до умов воєнного стану та імперативи повоєнного відновлення. *Актуальні питання розвитку науки, економіки та соціуму в умовах війни та повоєнного відновлення*: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Вінниця, 16–17 жовтня 2025 р.). У 2-х т. Т. 1. / За заг. ред. В. І. Мельник. Тернопіль: Крок, 2025. С. 73–78.

11. Головка Р. М. Публічні закупівлі як адміністративно правовий механізм забезпечення рівного доступу до підприємництва. *Стан та перспективи розвитку адміністративного права України*: матеріали XII Міжнародної науково-практичної онлайн-конференції (м. Одеса, 24 жовтня 2025 р.). Одеса : ОДУВС, 2025. С. 326–329.

АНОТАЦІЯ

Головка Р. М. Адміністративно-правовий механізм реалізації і захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності у публічно-правовій сфері. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право». – Міжнародний університет бізнесу і права Міністерства освіти і науки України; Одеський державний університет внутрішніх справ Міністерства внутрішніх справ України, Одеса, 2026.

У дисертації наведено теоретичне узагальнення та запропоновано нове вирішення наукового завдання, що полягає у комплексному дослідженні адміністративно-правового механізму реалізації і захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності у публічно-правовій сфері. Визначено його правову природу, зміст, структуру та місце у системі публічного адміністрування, а також сформульовано пропозиції щодо вдосконалення правового регулювання і практики діяльності органів публічної адміністрації у відповідній сфері.

Встановлено, що права суб'єктів підприємницької діяльності у публічно-правовій сфері мають природу суб'єктивних публічних прав, які виникають і реалізуються у межах адміністративних правовідносин та спрямовані на забезпечення належної поведінки публічної адміністрації у взаємодії з бізнесом. Їх зміст розкривається через юридично гарантовані вимоги до органів публічної влади щодо законного, своєчасного, обґрунтованого, пропорційного та неупередженого вирішення адміністративних справ, пов'язаних із підприємницькою діяльністю.

Розкрито адміністративно-правовий механізм реалізації і захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності як системно організовану сукупність адміністративно-правових норм, інституцій, процедур, форм і засобів діяльності органів публічної адміністрації,

спрямованих на забезпечення фактичного здійснення, охорони та відновлення прав суб'єктів підприємництва у публічно-правових відносинах. Визначено, що структура цього механізму охоплює нормативний, інституційний, процедурний, інструментальний та гарантійно-захисний блоки, узгоджене функціонування яких забезпечує перехід від формального закріплення права до його реальної реалізації та ефективного захисту.

Сформульовано концепцію європейської матриці якості публічного адміністрування підприємництва, що включає стандарти законності, правової визначеності, пропорційності, обґрунтованості, строковості, неупередженості, права бути вислуханим, доступу до матеріалів справи, належного мотивування рішень та ефективності засобів оскарження. Зазначена матриця розглядається як орієнтир для оцінювання якості адміністративної діяльності у відносинах між державою та бізнесом.

Охарактеризовано адміністративні процедури та форми діяльності органів публічної адміністрації у підприємницькій сфері, зокрема дозвільні, ліцензійні, реєстраційні, контрольні та сервісні процедури. Акцентовано, що їх належна правова визначеність, прозорість і відтворюваність є необхідними умовами обмеження адміністративного розсуду, зниження ризиків довільного втручання у підприємницьку діяльність та підвищення якості управлінських рішень.

Визначено адміністративно-правові гарантії та способи захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності, серед яких важливе місце посідають адміністративне оскарження, судовий контроль, процедурні запобіжники, вимоги до мотивування адміністративних актів, дотримання строків, доступ до матеріалів справи та відповідальність публічної адміністрації за неправомірні рішення, дії чи бездіяльність.

Запропоновано напрями вдосконалення нормативного регулювання, адміністративних процедур і управлінських практик у сфері реалізації та захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності. Окрему увагу приділено діджиталізації адміністративних процедур, формуванню електронного процедурного сліду, розвитку ризик-орієнтованого підходу до державного контролю, посиленню ефективності адміністративного оскарження та імплементації європейських стандартів належного адміністрування в умовах воєнного стану.

Ключові слова: суб'єкти підприємницької діяльності, публічно-правова сфера, адміністративно-правовий механізм, реалізація прав, захист прав, публічна адміністрація, адміністративна процедура, адміністративний акт, адміністративне оскарження, судовий контроль, належне адміністрування, європейські стандарти, діджиталізація, воєнний стан.

ABSTRACT

Holovko R. M. Administrative and legal mechanism for the realization and protection of the rights of business entities in the public law sphere. – Qualifying scientific work on manuscript rights.

Thesis for a Candidate Degree in Law in specialty 12.00.07 «Administrative law and process; finance law; information law». – International University of Business and Law of the Ministry of Education and Science of Ukraine; Odesa State University of Internal Affairs of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine. Odesa, 2026.

The dissertation provides a theoretical generalization and proposes a new solution to the scientific task consisting in a comprehensive study of the administrative and legal mechanism for the realization and protection of the rights of business entities in the public law sphere. The legal nature, content, structure and place of this mechanism in the system of public administration are defined, and proposals are formulated for improving legal regulation and the practice of public administration bodies in the relevant sphere.

It is established that the rights of business entities in the public law sphere have the nature of subjective public rights that arise and are exercised within administrative legal relations and are aimed at ensuring the proper conduct of public administration in its interaction with business. Their content is revealed through legally guaranteed requirements addressed to public authorities

concerning the lawful, timely, reasoned, proportionate and impartial resolution of administrative cases related to entrepreneurial activity.

The administrative and legal mechanism for the realization and protection of the rights of business entities is revealed as a systemically organized set of administrative law norms, institutions, procedures, forms and means of activity of public administration bodies aimed at ensuring the actual exercise, safeguarding and restoration of the rights of business entities in public law relations. It is determined that the structure of this mechanism includes normative, institutional, procedural, instrumental and guarantee-protective blocks, the coordinated functioning of which ensures the transition from the formal recognition of a right to its actual realization and effective protection.

The concept of the European matrix of the quality of public administration in the field of entrepreneurship is formulated. It includes the standards of legality, legal certainty, proportionality, reasonableness, timeliness, impartiality, the right to be heard, access to case materials, proper reasoning of decisions and the effectiveness of remedies. This matrix is considered as a benchmark for assessing the quality of administrative activity in relations between the state and business.

Administrative procedures and forms of activity of public administration bodies in the entrepreneurial sphere are characterized, in particular permit, licensing, registration, control and service procedures. It is emphasized that their proper legal certainty, transparency and reproducibility are necessary conditions for limiting administrative discretion, reducing the risks of arbitrary interference in entrepreneurial activity and improving the quality of administrative decisions.

Administrative and legal guarantees and means of protection of the rights of business entities are identified. Among them, an important place is occupied by administrative appeal, judicial control, procedural safeguards, requirements for the reasoning of administrative acts, compliance with time limits, access to case materials and the responsibility of public administration for unlawful decisions, actions or inaction.

Directions for improving legal regulation, administrative procedures and managerial practices in the field of realization and protection of the rights of business entities are proposed. Special attention is paid to the digitalization of administrative procedures, the formation of an electronic procedural trail, the development of a risk-based approach to state control, strengthening the effectiveness of administrative appeal and implementing European standards of good administration under martial law.

Key words: business entities, public law sphere, administrative and legal mechanism, realization of rights, protection of rights, public administration, administrative procedure, administrative act, administrative appeal, judicial control, good administration, European standards, digitalization, martial law.

Підписано до друку 17.07.2026.Формат 60х90/16.

Папір офсетний. Гарнітура «Times New Roman»/

Друк офсетний. Ум. друк .арк. 1,0

Наклад 100 прим.

Видавництво ОДУВС

м. Одеса, вул. Успенська, 1

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи

ДК № 3507 від 25.06.2009 р.

Тел 0487505029

e-mail rvv@oduvs.edu.ua